

Acum 120 de ani, la 3 februarie 1877, în Răstolița comitatului Mureș-Turda de-odinioară, a văzut lumina zilei dr. Endre Antalffy, de la a cărui trecere printre umbrele unui etern Orient se vor împlini patruzeci de ani.

Biografia sa poate fi citită de oricine în *Lexiconul Literaturii Maghiare din România* sau în paginile primului volum al *Vieții și operei scriitorilor maghiari* redactat de Pál Gulyás.¹ Iată și motivul pentru care renunț la o prezentare detaliată, păstrînd doar acele fapte biografice care au relevanță pentru filonul principal al subiectului propus. De-a lungul istoriei unei comunități se ivesc adesea situații critice sau, după expresia lui Stefan Zweig, *ore astrale*. La fel au fost și acele cîteva săptămîni în care Antalffy, devenit om al destinului, a influențat prin voința sa soarta unei comunități aruncate în vîltoarea istoriei, a frînat sau accelerat derularea unor evenimente. Antalffy nu a fost niciodată în centrul preocupărilor istoricilor, nu a avut decît roluri episodice, fiind doar pilda oricînd la îndemînă, din care reieșea că, vezi doamne, în 1918 s-au găsit și intelectuali maghiari progresiști ... Nici măcar Kálmán Osváth în *Lexiconul Transilvan* editat la Oradea în 1928 nu scrie decît că „*Făcuse parte, prin gîndirea sa politică, dintre cei curajoși și statornici*”.²

Dacă cineva ar fi curios să scruteze universul spiritual al începutului de secol, ar fi surprins de legenda sau tradiția orală căreia îi plăcea să-l prezinte pe dr. Endre Antalffy ca pe un orientalist neînțeleș și singuratic, pierdut într-un orașel prăfuit, neputînd împărtăși cu nimeni tezaurul său de cunoștințe și experiența pe care o acumulase. Mai exact, nu avea adevărați parteneri de discuție în acest oraș regal liber, rezugrăvit de *secession*, care se urnise totuși pe calea progresului.

Profesor de limbi străine într-o școală comercială superioară, apoi la gimnaziul de stat, iar ca pensionar, profesor suplinitor la liceul de artă, etalîndu-și narațiunile captivante junelor talente, ar fi putut să fie un recunoscut profesor universitar, căci conferințele sale publice cuceresc toată admirația sufletelor mai cultivate sau un traducător de renume, în sertarul căruia rămîne însă nepublicată versiunea maghiară completă a *Coranului* și a *Celor o mie și una de nopți*. Scrie valoroase studii care vād lumina tiparului în publicații de prestigiu din țară și străinătate datorită sprijinului moral al profesorului Nicolae Iorga, dar s-a lăsat așteptată marea operă, cea care să însumeze experiența de o viață, căci vremurile nu i-au fost prielnice în primii șaizeci de ani ai acestui veac. Toate acestea sînt tot atît de adevărate, pe cît sînt de contestabile. Publică în reviste literare de provincie, dar este și colaborator intern al *Lexiconului Literaturii Universale* al lui Dézsi, în calitate de expert în literatură arabă, persană, turcă. Teza sa de doctorat despre Petröczy Kata Szidónia rămîne pînă astăzi cea mai bună interpretare a activității literare a poetei; este membru al *Societății Kemény Zsigmond* și *Deutsche Morgenländische Gesellschaft*, dar nici o academie nu catadicsește să-l invite în rîndurile sale...

Există în viața sa un moment despre care *Lexiconul Literaturii Maghiare din România* pomenește doar în treacăt: [în 1918] „*în calitate de membru al Consiliului Național a reprezentat linia democratică consecventă*”.³ Împotriva cui? Mai mult de atît, într-un volum editat de Kriterion în 1980-81, cu greu s-ar fi putut spune. Ca și în alte texte, numele său este fie abia pomenit în legătură cu rolul asumat în 1918, ori tăcerea deplină se așterne peste acest episod.

Or, chiar și în privința presupusei sale solitudini, la o analiză mai atentă, s-ar putea atenua mult din tonurile sumbre, alături de Antalffy mai trăind în acest orașel secuiesc de 30-35 de mii de locuitori încă doi orientaliști: dr. Pál Büchler (1877-1946), bun cunoscător al

literaturii și istoriei sanscrite, unul dintre primii traducători maghiari și totodată europeni ai *legilor lui Manu*, colaborator la *Lexiconul Literaturii Universale* de la Budapesta; celălalt, dr. Ferenc Lövy (1869-1944) rabinul „neolog” al sinagogii din Strada Școlii, renumit ebraist, cercetător al Bibliei, dar și al fenomenului sabatarian și al activității lui Simon Péchy. După modelul personalității lui Lövy, ar fi modelat Zsigmond Móricz figura lui Simon Péchy din *Trilogia Ardealului*.

Conform memoriei contemporanilor — autorul acestor rânduri avînd mereu senzația că din narațiunile celor cu vreo două generații mai în vîrstă adie în mod implacabil aerul „nebunaticului orașel” (Károly Molter) dispărut pentru totdeauna, o atmosferă imposibil de reconstituit pe cale istorică —, cei trei bărbați formau un cerc relaxat de dezbateri, avînd chiar și un numeros auditoriu (inclusiv snobi!), discipoli care urmau să devină mai tîrziu știutori ai Orientului. Știința eruditului nu a fost așadar un lac glaciatic fără comunicare. Dacă ne-am îndoii de relatările contemporanilor, n-am avea decît să răsfoim documentele *Societății Kemény Zsigmond*. Reputata societate literar-artistică tîrgumureșană l-a cooptat în 1912, după ce s-a reîntors la Tîrgu-Mureș. Aceasta este perioada întineririi *Societății* care, după o lungă carieră îngust provincială, a pătruns în spațiile mai largi și mai aerisite ale transilvanismului. În acești ani, își țin aici alocuțiunile folcloristul János Seprődy, arhitectul Károly Kós, profesorul clujean dr. István Apáthy (aproape laureat al premiului Nobel), istoricul literar Farkas Gyalui și mulți alții.⁴

În acest cerc ilustru, Antalffy își face intrarea cu o conferință de investitură despre drepturile și situația socială a femeilor mahomedane.⁵ În 1914, prezintă poezii ale poezilor turci în traducere proprie. În 1930 este prezent cu transpuneri din poezia chineză în cartea festivă a *Societății*. Încă în 1912 se prezintă cu noi interpretări din *O mie și una de nopți* și din poezi orientali. Odată apare în fața auditoriului chiar împreună cu dr. Ferenc Lövy la o sesiune a *Societății*, cu un referat despre științele orientale.⁶

Totodată el este și persoană publică. Începînd din 1924 este funcționar de stat, devenind profesor de limbi moderne la liceul românesc din localitate, „Alexandru Papiu Ilarian”. Pentru a-și putea întreține familia, este nevoit să dea și ore particulare, ceea ce dăunează activității sale științifice.

Este colaborator al revistei *Zord Idő* (Vremuri aspre) încă de la apariție, mai tîrziu publică regulat în *Erdélyi Helikon* (Heliconul Ardelean) și *Vasárnapi Újság* (Foaia de Duminică). Apare frecvent pe scena Palatului Culturii sau a Căminului Muncitoresc. Se cade să-l cităm pe Károly Molter, contemporan și coleg de breaslă, al cărui subiectivism poate fi mult mai autentic: „*Cu cîteva zile în urmă* — nota acesta în numărul din 17 noiembrie 1918 al jurnalului local de stînga *Tükör* (Oglinda) — *orașul îl cunoscuse doar ca pe un profesor cu o largă deschidere culturală și ca pe un rafinat orator.*”

Pînă la acest punct nu este în viața doctorului Antalffy nici un episod excepțional, nimic ieșit din comun în cariera unui intelectual maghiar latinist, ancorat într-un statut social mediu și liniștit. În viața spirituală în formare a unui oraș ardelean este un fel de „bun-la-toate” alături de istoricul Elek Farczady, scriitorii Károly Molter, Mária Berde sau Erna Kapdebó. Dacă nu intervenea primul război mondial, ar fi obținut probabil o catedră la Cluj, Debrețin, Bratislava sau chiar Budapesta.

În aceste vremuri excepționale, cu mari și dureroase schimbări, care au destrămat viața continentului și au dus la prăbușirea definitivă a sistemului politic burghez al secolului al XIX-lea, pe cînd doar nostalgia „fericitelor vremuri de pace franz-jozefiene” mai anestezia publicul transilvan, către sfîrșitul războiului, în această țară înfrîntă, cvadragenarul Antalffy se trezește dintr-o dată în fruntea urbei. Împrejurările îl catapultează într-unul din posturile cheie ale istoriei mari, ale unei istorii consemnate pînă și în paginile manualelor. Nu putem nega că n-ar fi făcut-o din proprie voință.

În articolul anterior citat, Molter mai nota: „Și dacă mă-ntreabă cineva de ce urbea noastră nu-l văzuse pe Antalffy în rîndurile acelor puțini care clătinaseră în agora pilonii regimului, și cum de apărea doar acum, îndrăznesc să spun că dr. Endre Antalffy făcea parte dintre aceia, numeroși, care în cercul lor familial sau de prieteni nu-și ascundeau scîrba față de vechiul politicianism pervers, de micii tirani locali și de numeroșii lor lăudători analfabeți [...] Nici nu puteau fi luați în considerare pentru vreo funcție decizională pentru că nu erau, desigur, destul de calificați pentru așa ceva. Nu aveau case, pămînturi, nu-și căutau popularitatea în tîrguri...”. „Acești puritani, cu un trecut curat, din cap pînă-n picioare bărbați, ca Antalffy, răsar pe neașteptate ca din pămînt, ei fiind aceia care, tăcuți și perseverenți, au pregătit tineretul pentru această renaștere de secol al XX-lea al sufletelor.”⁷

Monarhia expiase. Vestea revoluției crizantemelor a ajuns rapid și pe malurile Mureșului. La 26 octombrie 1918, tineretul Colegiului Reformat, în cadrul unei demonstrații cu lampioane, cere pace și schimbare. Se deplasează la statuia lui Kossuth din centru și, în acordurile imnului, aclamă guvernul Károlyi, Ungaria independentă și democrația. De pe soclul statuii lui Kossuth, li se adresează avocatul radical dr. Sándor Turnowszky, el fiind cel care introduce elementul politic în aceste demonstrații. Apoi, tinerii înfierbîntați se deplasează în fața cazarmei de pompieri din strada Baross Gábor (azi, Strada Horea, n.trad.), după care se risipesc în ordine.⁸

În orașele mai mari ale Transilvaniei au loc adunări, manifestații largi ale populației civile și militare care dorește schimbări radicale. Situația este foarte tensionată în toată țara, revendicările politice și sociale sînt la ordinea zilei. Constituirea de noi partide politice devine un fapt cotidian.

În aceste condiții, comitele suprem de Mureș-Turda, Nándor Inczédi-Joskman anunță o adunare populară generală pentru data de 31 octombrie 1918. Scopul unic al întrunirii: formarea Consiliului Național Maghiar pe raza „județului”. În Transilvania, mai toate grupările etnice și-au constituit consiliile naționale proprii: românii, șvabii, sașii, evreii, rutenii, slovacii, pornind de la ideea autodeterminării naționale proclamată de președintele S.U.A., Woodrow Wilson.

La Tîrgu-Mureș se formează, de exemplu, o secțiune a Partidului Radical-Democrat (la 27 octombrie 1918), care grupează adepții lui Oszkár Jászi, dar în care — cum se întîmplă mai întotdeauna în vremuri tulburi — pătrund și elemente oportuniste, străine ideilor și scopurilor mărturisite ale fondatorilor.⁹

La 31 octombrie are loc, precum se anunțase în presă și prin afișe publicitare, o adunare populară în sala mare a Palatului Culturii (instituția purta încă numele fostului suveran austro-ungar, decedat în 1916). Au fost mobilizate aproximativ 1500 de suflete care au umplut luxoasa sală festivă pînă la refuz. Nimeni, nici măcar Antalffy însuși, nu visa că printr-o intervenție verbală bine plasată, puternică și sarcastică va curma mersul adunării, va răsturna raporturile de forțe nu numai în sală, dar și în municipiu, în favoarea progresului. Prin protestul său energic împotriva discursului fals al lui Hofbauer, „i-a obligat să iasă pe pseudo-revoluționari din sală” așa cum afirmă un martor ocular al evenimentelor de acum 79 ani.¹⁰ „Cameleonismul politic al fostului viceprimar era revoltător, spune Antalffy, Hofbauer devenise peste noapte progresist și extrem de demofil, sau mai bine zis demagog. Trebuia redus la tăcere, conchide în memoriile sale eroul nostru.”¹¹ Rezultatul intervenției sale este surprinzător: în loc să fie evacuat din sală, este purtat de auditoriu la masa oratorilor și ales în unanimitate președintele Consiliului Național Maghiar.¹² Compoziția noului organ colectiv de conducere reprezintă fidel acele grupări sociale care s-au implicat în politica locală în toamna anului 1918: intelectuali — profesori gimnaziali și învățători, avocați, publiciști, preoți, ingineri —, alături de care găsim un negustor și editor de cărți, un director de bancă (adeptul lui Károlyi — pe nume József Halász — socialist erudit, esperantist, bibliofil,

francmason), comercianți, mici întreprinzători, muncitori social-democrați, un fost ofițer, maghiari, evrei și șvabi-sași asimilați.

Programul Consiliului este de acord în principiu cu linia politică a guvernului burghezo-democratic al contelui Mihály Károlyi: menținerea ordinii publice, întâmpinarea, hrănirea și trimiterea la vatră a soldaților întorși de pe fronturi, reținerea țăranilor de la acte samavolnice împotriva autorităților locale și contra moșierilor.¹³ În același timp, Antalffy a schițat și un program de perspectivă conform așteptărilor generale: desființarea exploatarii, manifestarea nestingherită a suveranității poporului (adică drepturi egale, vot universal, alegeri parlamentare democratice, alegerea organelor administrației locale pe baza unei largi reprezentări democratice, etc.), ștergerea privilegiilor de clasă, dreptul și exercitarea dreptului la autodeterminare, inclusiv pentru popoarele nemaghiare ale monarhiei. Consiliul s-a arătat adept al federalizării, cantonizării Ungariei pe baze etno-teritoriale: s-a cerut independența țării, ruperea alianței cu Germania imperială, readucerea trupelor ardelenice în țară. Totodată, Consiliul a cerut energic desființarea cenzurii, eliberarea deținuților politici, înfăptuirea reformei agrare generale și echitabile, restructurarea din temelii a societății.¹⁴

Consiliul a trecut la fapte. A desființat într-adevăr cenzura la Tîrgu-Mureș, dar peste o lună ea va fi introdusă de alte forțe militare... S-a format garda națională municipală pentru menținerea liniștii, ordinii publice, cât și pentru asigurarea integrității avutului cetățenilor. La început, nimeni nu s-a gândit la separarea gărzilor pe criterii etnice, maghiarii și românii serveau alături cauza comună a orașului. Membrii poliției, jandarmeriei, cei rămași pe loc din regimentul de infanterie de honvezi nr. 62 au format împreună corpurile de pază, s-au îngrijit de aprovizionarea populației îngrozite de teribila epidemie de gripă „spaniolă”.¹⁵ Atunci când la Reghin se formează Consiliul Național Român la 5 noiembrie 1918, Consiliul Național Maghiar din Tîrgu-Mureș contactează organizația română: la 8 noiembrie vor stabili sarcinile comune cu conducătorul acesteia, avocatul Harșia.^{15a}

Nu doar ca fapt divers trebuie amintit și faptul că, alungat de țăranii de pe moșiile sale din Cîmpie, de la Șamșud (azi comuna Șincai), contele István Bethlen (1874-1946), viitorul prim-ministru al lui Horthy, în 1918 fost deputat al comitatului Mureș-Turda în Camera Superioară a Parlamentului de pe malul Dunării, sosește la Tîrgu-Mureș. Locuiește în casa lui de pe Strada Gecse (azi Ștefan cel Mare, n.trad.), și de aici începe să organizeze forțele conservatoare din zonă. El va fi adversarul principal (acționînd din umbră) al lui Antalffy și al tinerei democrații maghiare.¹⁶ Numărul din 12 noiembrie al ziarului *Székely Napló* (Jurnalul Secuiesc) ne înștiințează că în ziua precedentă, la inițiativa Partidului Social-Democrat, avusese loc în Palatul Culturii o întrunire cu participarea a aproximativ o sută de oameni, unde Endre Antalffy a pledat pentru noua formă de stat a Ungariei, republica. În baza dreptului universal, la vot secret și egal, opinia muncitorimii va fi hotărîtoare — schița el optimist viitorul apropiat — cu privire la introducerea noii forme de stat, republica, cu ocazia viitoarelor alegeri parlamentare. Muncitorii din Tîrgu-Mureș s-au întors împotriva instituției regale în parte și sub influența argumentelor lui Antalffy.¹⁷

La acea dată însă (14 noiembrie), trupele regale române, trecuseră pasul dinspre Moldova, ajunseseră deja în Ardeal și ocupaseră comuna de graniță, Tulgheș.¹⁸

Comitetul Național Român de la Reghin profită de acest moment psihologic și, întrunindu-se fără întârziere, decide ca și în județul Mureș-Turda să fie înființate gărzile naționale române, cerînd de la autoritățile județene înarmarea lor (14 noiembrie 1918). Dau publicității și un apel prin care cheamă cetățenii români să se alătore în număr cât mai mare gărzii naționale pentru păstrarea ordinii și a liniștii, pentru apărarea națională și a libertății. „*Singura voastră putere supremă astăzi este Comitetul Național Român*” se scrie în apel.¹⁹ După patru zile, ia ființă comandamentul român al Gărzii Naționale, cu sediul la Reghin, care își extinde puterea foarte repede asupra tuturor satelor și plaselor din județ locuite de români.

Comandantul gărzii este locotenentul Nicolae Câdea, care locuiește la Tîrgu-Mureș, și se străduiește să organizeze garda și în acest oraș. În afară de el, preotul Ștefan Rusu și medicul Titu Rusu, ambii cetățeni ai orașului nostru (Tg.-Mureș, n. red.), sînt membrii consiliului român de apărare, ai Senatului. Cererea lor constantă este să primească arme și să aibă un loc de întrunire într-una din cazărmi. Asaltează cu aceste cereri toate oficialitățile cercuale din comitat.²⁰ Consiliul Național Român de la Tîrgu-Mureș este doar o filială a organizației de la Reghin, dat fiind faptul că în reședința de județ trăiesc mult mai puțini cetățeni vorbitori de limba română. (Președinte este preotul Ștefan Rusu, cel mai activ organizator al conducerii este Ioan Roman, iar majoritatea membrilor sînt preoți și învățători, cu toate că găsim printre ei și un director de bancă — Eugen Vancu —, doi avocați, dr. Aurel Baciu și dr. Valer Ghibu, un funcționar de la bancă, un contabil și căpitanul Ioan Nicolae Câdea, amintit anterior. Notarul corpului este Ion Chinezu din Sîntana de Mureș, care ulterior va deveni istoric literar).²¹

Pentru contracararea Consiliului Național aflat sub influența celor de stînga, mai cu seamă a social-democraților (János Csetri, Antalffy, Mátyás Ehrenfeld, Tamás Csergő), s-a ivit ideea creării unui alt (al doilea) consiliu național, chiar mai mult decît atît, au apărut în presă și voci care sugerau înființarea, în baza principiilor wilsoniene, a unei republici autonome a secuilor în județele estice ale Ardealului. Elaborarea ideii și inițierea organizării a fost stimulată mai ales de faptul că însărcinatul guvernului Károlyi, Béla Linder, a semnat la 13 noiembrie la Belgrad acordul de armistițiu cu reprezentanții francezi ai Antantei. Conform acestui acord, o linie de demarcație a fost trasată la est, respectiv la sud-sud-vest de rîurile Someș și Mureș (Tîrgu-Mureșul se situa la est de această linie de demarcație), delimitînd un teritoriu pe care guvernul maghiar a trebuit să-l evacueze. Neluînd în seamă dreptul declarat la autodeterminare, județele evacuate vor fi ocupate de români și de trupele Antantei. Statul secuilor de sine stătător (autonom) ar trebui înființat aici, urgencează Consiliul Național de la Budapesta inițiatorii celui de-al doilea (contra)consiliu. Ideea de bază provenea de la Consiliul Național Secuilor înființat la 9 noiembrie la Budapesta (printre membrii căruia îl găsim și pe Elek Benedek care trăia pe atunci la Pesta)²², cu care acum Bethlen și ceilalți tîrgu-mureșeni se grăbesc să fie de acord. La marea adunare ținută în capitală la 17 noiembrie fusese inițiată formarea unui Consiliu Național Secuilor-Maghiar și fuseseră sprijinite și concepțiile lui Jászai în privința unei reorganizări teritoriale „cantonale”, care ar ține seamă și de relațiile etnice.²³

Autoritățile comitatului Mureș-Turda consideră în schimb oportun „să fie invitat un membru al familiei prințului englez Thaeck, care, cum este binecunoscut, este în relații de rudenie cu familia maghiară — se menționează în telegrama trimisă guvernului — și se bucură de popularitate deosebită mai ales în Ardeal, să accepte coroana maghiară, deoarece noi așa vedem asigurată păstrarea integrității teritoriale a Ungariei istorice milenare și restabilirea ordinii interne, pentru care în aceste zile responsabil este în primul rînd domnul președinte al guvernului”.²⁴ Mulți zăresc, și în spatele acestei propuneri, umbra contelui István Bethlen, care nu rămîne inactiv nici la Tîrgu-Mureș, începînd să organizeze în aceste zile de sfîrșit de noiembrie Consiliul Național Secuilor-Maghiar. Declarînd apărarea intereselor secuimii, avînd teama ocupației iminente, în organizare sînt antrenați și membrii aristocrației ardelenice, Gábor Ugron, baronul Miklós Bánffy, contele Pál Teleki și geograful Lajos Lóczy.²⁵

La 10 noiembrie lua ființă și Consiliul Național Maghiar al județului Mureș-Turda care, în comparație cu organizația-soră din orașul regal liber, avea o poziție mai moderată, dat fiind faptul că în județ forțele sociale și componența etnică erau mai variate și nici raportul forțelor nu putea fi prevăzut de la bun început. Aurél Hofbauer a propus ca și reprezentanții aristocrației moșierești să aibă locuri în Consiliu, el de exemplu nu concepea ca comitele suprem Inczédi Joksman să nu poată figura printre membrii CNM. Stînga, Consiliul

Muncitoresc, însă nici nu voia să audă despre o asemenea „imixtiune”. Astfel, Hofbauer și ceilalți se retrag, dar din cauza înfrîngerii suferite, sabotează activitatea Consiliului ori de câte ori li se ivește ocazia.²⁶ Cu toate acestea, ideea integrității teritoriale a țării și-au asimilat-o și ei și sînt de acord cu planurile de federalizare ale lui Jászai. În această privință nici grupul lui István Bethlen nu avea o părere diferită pînă cînd li s-a părut că este posibilă o oarecare înțelegere cu Comitetul Național Român, și chiar și după aceasta, pînă la mijlocul lunii decembrie, Bethlen este adeptul politicii naționale a guvernului, pentru că nu poate născoci un concept mai bun ca al acestuia, iar folosirea violenței ar aduce cele 26 de județe revendicate de Comitetul Național Român într-o situație disperată.²⁷

La data de 17 noiembrie, István Bethlen îi invită pe István Apáthy, Gábor Ugron, Nándor Urmánczy și pe mulți alți politicieni ardeleni să se întâlnească la Tg.-Mureș la o consfătuire cu privire la viitorul Ardealului. Pe data de 19, la inițiativa aceluiși moșier izgonit din Șamșud, se înființează o comisie la Tîrgu-Mureș, a cărei atribuție ar fi fost organizarea pe data de 28 noiembrie a unei mari adunări care să întrunească reprezentanții întregului Ardeal, și aici ar fi fost anunțată formarea Consiliului Național Secui-Maghiar din Ardeal de care am amintit. Adunarea de la Tîrgu-Mureș, la care toate straturile maghiarimii din Ardeal ar fi fost reprezentate, ar fi trebuit să se transforme, după modelul celei din 1848 de la Lutița, într-o adunare națională și ar fi avut ca atribuție proclamarea Republicii Secuiești autonome, în cazul în care trupele române și cele ale Antantei nu ar fi respectat principiile de autodeterminare anunțate de președintele american Wilson.²⁸

Antalffy și ceilalți însă nici nu vroiau să audă de formarea unui al doilea consiliu. Jenő Kertész, politician social-democrat clujean, tratînd problema Consiliului Național Secuiesc în memoriile sale din 1929, scrie: „oricît m-aș strădui să-mi aduc aminte, nu reușesc să prind nici un crîmpei al trecutului, care pe acea vreme ar fi justificat existența acestei formațiuni”. Puțin mai încolo, își continuă memoriile astfel: „În legătură cu Consiliile Naționale ale Secuilor putem aminti adunările de la Tîrgu-Mureș, care erau ținute deja în primele zile ale ocupației. [...] O contribuție la istoria acelei perioade este faptul că atît înainte cît și după adunări s-a vehiculat intens știrea conform căreia o minoritate însemnată a Consiliilor Naționale ale Secuilor avea intenția declarării independenței regiunilor locuite de secui, dar conducătorii realiști, printre care se afla poate și contele István Bethlen, au pus capăt la timp și energic acestor încercări” (sic!).²⁹ În memoria lui Kertész evenimentele din urmă cu zece ani se suprapun, contururile se șterg. În realitate, conducătorii Consiliului Național Maghiar dau publicității în presă la data de 20 noiembrie 1918 un protest energic: „Am fost rugați să publicăm următoarele rînduri — anunță resemnat ziarul *Székely Napló* — Dr. Endre Antalffy, János Csetri, Dr. József Eröss, Mátyás Ehrenberger și Tamás Csergő au protestat ieri [în data de 19] la ședința Consiliului Național de la Tîrgu-Mureș față de faptul că au fost aleși în comitetul de inițiativă al Alianței Secuiești-Maghiare (!) din Tîrgu-Mureș împotriva voinței lor exprimate”.³⁰ În opinia lor, forțele locale care vor să înființeze Alianța, nu simpatizează cu ideea revoluției, ei devenind astfel cei care destramă unitatea națională. Însă, dacă guvernul ar fi de acord cu acest plan, iar grupul Antalffy ar primi garanții că țelurile lor democratice nu sînt șterse de pe agenda mării adunări din 28 noiembrie, atunci sînt dispuși să înceapă negocierile cu comitetul de inițiativă.³¹

La data de 19 noiembrie, deci cu o zi înaintea publicării comunicatului grupului Antalffy, în celălalt cotidian, *Tükör* (Oglinda), apare un editorial vehement, scris probabil de redactorul șef, Zoltán Morvay, cunoscut pentru simpatia sa față de radicali, cu titlul „Reacțiunea se organizează”. În acele vremuri frămîntate, nici tonul ziarului nu este prea blînd. Nu se poartă deloc cu mînuși cu „reprezentantul local al reacțiunii”, a se înțelege István Bethlen, al cărui nume este totuși revelat doar spre mijlocul articolului, ziarul încercînd să păstreze aparența unui cotidian independent, dat fiind faptul că *Tükör* se autorecomandă în

felul următor: Îndată ce Ungaria a scăpat de povara vechiului regim, „*observăm deja mișcări care, în spatele devizelor viclene, prezentabile, vizează reînvierea nefericitei dominații egoiste de clasă, înmormântată pentru totdeauna*”. Mai apoi, făcînd aluzie fără echivoc la contele Bethlen, declamă: „*Un pumn de cetățeni ai acestui oraș se străduiește să aducă la rampă numele unui «om de stat» falit, compromis de numeroase ori din punct de vedere politic, reacționar din creștet pînă-n tălpi, care sub masca politicii promovează interesele proprii și ale altor magnați*”. Ca să nu existe nici un fel de dubiu privitor la persoana „omului de stat” reacționar, adaugă: „*Nici nu mai e nevoie să o spunem că «omul de stat» salvator al națiunii este contele István Bethlen, acel István Bethlen al cărui comportament politic prepotent nejustificat, a cărui poziție neiertat de rigidă față de chestiunea națională și a cărui insistență în a impune menținerea odioasei dominații de clasă a împins la marginea prăpastiei această necăjită națiune maghiară care a suferit atîtea pînă acum*”. Autorul articolului fusese crescut în spiritul luptei de clasă al cotidianului *Népszava*, retorica lui sună puțin cam dezorganizat, însă pe lîngă vehemență trebuie să avem în vedere și temerile sale. „*Cuvîntul «secui» nu ne îndreptățește să ne autodeclarăm salvatori ai națiunii. Dacă avem vreo năzuință valoroasă, să apelăm la Consiliul Național Maghiar, care este bine organizat și prezent peste tot în Ardeal*”, ne propune el, „*pentru că nu există interese separate ale maghiarilor și ale secuilor*”. Se încrede mai mult în Jászi, fiindcă guvernul lui Mihály Károlyi, „*guvernul popular*”, cu abilitate, politică sinceră și onestitate va reuși mult mai bine — în măsura posibilităților — să salveze „*integritatea teritorială și națională*” a acestui colț de țară, decît „*un oarecare Consiliu Național Secuiesc, Asociație sau Alianță a Secuilor*”.³² În opinia noastră cele de mai sus pot fi socotite ca un punct de vedere conform cu poziția de principiu a grupului Antalffy. Firește că refuzul categoric se poate să fi fost datorat unor orgolii personale sau prevalării intereselor unui grup, dar totuși avem convingerea că acest CNM a fost desemnat ca singurul reprezentant autentic al guvernului Károlyi, nefiind nevoie de înființarea unei alte organizații similare care doar ar fi încurcat oamenii și ar fi împărțit opinia publică. Ignác Romsics, autorul biografiei lui Bethlen, crede că relația politicianului cu guvernul de la Budapesta se caracteriza printr-o dualitate particulară. Nu este de acord cu obiectivele fundamentale ale revoluției din octombrie 1918, vizînd politica internă, concepția lui de dinainte nu s-a schimbat o iotă în această privință, și nici nu își ascunde reținerile față de democratizarea vieții publice. „*Unele elemente ale politicii naționale și poziția partidului lui Károlyi față de granițele țării au fost totuși — chiar și de nevoie — asimilate de el, încă la începutul lunii octombrie, și bineînțeles că a dorit foarte mult restaurarea ordinii, care era una din năzuințele fundamentale din noiembrie ale guvernului... Pînă la mijlocul lunii decembrie nu numai că nu-l atacase pe Károlyi, dar chiar încerca din planul al doilea să și ajute eforturile făcute pentru păstrarea Ardealului.*”³³

La 21 noiembrie, Antalffy îl roagă într-o telegramă pe Jászi să împiedice ca adunarea care urma să aibă loc într-o săptămîină să se mai țină sau cel puțin să încerce să convingă organizatorii să amîne întrunirea.³⁴ Mutarea politică a lui Bethlen, alegerea grupului Antalffy în comitetul de inițiativă nu a dat deci rezultate. Cert este că încrederea majorității populației orașului a fost cîștigată de CNM, în timp ce în spatele lui Bethlen stau doar acele puteri politice ardelenene care nu gravitează numai în jurul orașului Tîrgu-Mureș, ci se gîndesc într-o perspectivă mai largă. Dat fiind faptul că situația se tensionase foarte mult, ceea ce punea în pericol și succesul adunării naționale din 28 noiembrie, în data de 22, vineri seara, reprezentanții CNM și ai Consiliului Național Secuiesc se întrunesc la sediul CNM, la Colegiul Reformat, sub conducerea lui Sándor Bodó. (Bodó, procurorul general al Parchetului Regal, fusese ales de grupul Bethlen în fruntea comitetului de inițiativă.) Pe parcursul schimbului de păreri, Consiliul Secuiesc este acuzat și anunțat, conform reporterului cotidianului *Tükör*, că „*acest Consiliu Secuiesc, în curs de constituire, dorește să devină o organizație socială — scutită de orice fel de tendințe politice —, care își asumă poziția*

reprezentată de Consiliul Național Maghiar de la Tîrgu-Mureș” și formațiunea nouă care se va înființa la 28 noiembrie „intenționează să ia denumirea de Consiliu sau Alianță Maghiară Națională din Centrul Ardealului”. Pune capăt conflictului faptul că în 24 noiembrie, duminică seara, comitetul de inițiativă secuiesc se autodizolvă, „mai bine zis își transferă atribuțiile CN orășenesc și județean, respectiv Consiliului Muncitoresc”, anunță ziarul *Székely Napló*.³⁵ Pe parcursul tratativelor, mai slăbise și poziția grupului Antalffy, astfel că rezultatul final este mai mult decît promițător, dat fiind faptul că din organizația dizolvată la 24 noiembrie mulți trec în tabăra condusă de Antalffy. Dacă din oportunism sau din convingere, ar fi greu de spus astăzi cu certitudine.³⁶

Marea adunare nu putea fi amînată. Nici nu ar fi avut sens după înțelegerea făcută. Autoritățile, orașele, județele, consiliile naționale maghiare din Ardeal și-au semnalat pe rînd dorința de participare. La Tîrgu-Mureș, conform planurilor lor, în baza dreptului la autodeterminare doreau să-și facă publică opinia. Chiar și Consiliul Național Secuiesc de la Budapesta l-a căutat pe Jászai și l-a invitat la Tîrgu-Mureș. Probabil că datorită telegramei lui Antalffy din 21 noiembrie, în ultima clipă, renunță la participare, dar nu creează nici un obstacol în calea organizării adunării. Guvernul nu putea să piardă simpatia, sprijinul maghiarimii din Ardeal tocmai în problema cea mai delicată a integrității teritoriale.³⁷ În timp ce activitățile febrile de pregătire se desfășoară, și se trimit și sosesc telegrame ce modelează cursul adunării, coloanele ziarelor sînt pline cu relatări anunțînd avansarea armatei române. În înaintarea lor, trupele nu întîmpină rezistență serioasă, și odată cu capitularea Secuimii se apropie pe zi ce trece de Tîrgu-Mureș. Primele unități — dacă ne mai aducem aminte — trec pasul Ghimeș și Tulgheș pe data de 13-14 noiembrie. Schimbarea atît de rapidă și ireversibilă a circumstanțelor, a pus serios sub semnul întrebării folosirea liberă a dreptului la autodeterminare.

La 28 noiembrie, sala mare a Palatului Culturii s-a dovedit a fi neîncăpătoare pentru reprezentanții care se adunaseră în număr mare. „Cinci mii de oameni, gospodari, mici meseriași, organizații muncitorești, funcționari, reprezentanți ai douăzeci de județe demonstrau la data de 28, [...] susținînd hotărîrea sfîntă a maghiarimii din Ardeal să revindice păstrarea integrității teritoriale a Ungariei, și în acest cadru aplicarea strictă a punctelor wilsoniene, autodeterminarea totală a naționalităților.”³⁸ Cauza statului secuiesc nici nu a fost adusă în discuție aici pentru că marea parte a regiunilor Secuimii erau deja sub comandamentul regal român. Însă lumea mai credea orbește că Ungaria nu poate fi dezintegrată. Conform concepțiilor inițiale, acea republică de sine stătătoare urma să fie formată din județele Trei Scaune, Ciuc, Odorhei, Mureș-Turda, Tîrgu-Mureș oraș regal liber, Turda-Arieș, Brașov, Tîrnava Mare, Tîrnava Mică, respectiv Bistrița-Năsăud, avînd o populație de un milion trei sute de mii de locuitori, din care proporția maghiarimii ar fi fost, pe baza calculelor, 51%, cea a sașilor 11,5%, în timp ce românii, pe baza recensămîntului din 1910, ar fi reprezentat 35,23%, adică 460.083 de suflete.³⁹

Onoarea pronunțării discursului de bun venit îi reveni lui Endre Antalffy. El mulțumi tuturor celor care susținuseră ideea adunării și împărțiseră activitățile de pregătire Consiliului Național orășenesc, județean și Consiliului Muncitoresc. Acesta fusese probabil unul din punctele majore ale agendei de lucru ale convorbirilor ținute cu o săptămîină în urmă în cancelaria Colegiului Reformat și care aduseseră victoria grupului Antalffy. Drept este că în seara zilei în care s-a ținut marea adunare, contele István Bethlen a părăsit orașul, ca apoi să nici nu se mai poată reîntoarce în Ardeal timp de douăzeci și doi de ani. „Așa o adunare națională n-a mai avut Ardealul”, spuse Antalffy, „trebuie să ne decidem asupra destinului nostru în ceasul al doisprezecelea.” În numele celor trei consilii, a anunțat demisia comitetului de inițiativă și a invitat publicul la alegerea unui nou prezidiu. Marea adunare a decis însă în unanimitate ca el să-și continue mandatul.⁴⁰

După acestea, urma să ia cuvîntul profesorul de istorie a maghiarilor de la Universitatea din Cluj, Lajos Szádeczky-Kardoss (1859-1935). Microfon nu exista încă, și deși acustica sălii era excelentă, pentru că György Bernády angajase cei mai buni arhitecți să facă planurile sălii de concert, totuși în fața a cinci mii de oameni, bărbații de odinioari trebuie să fi fost buni oratori de vreme ce au avut mare succes cu fiecare cuvînt rostit. (Accentul în acest caz cade pe audibilitatea cuvintelor.) Szádeczky se ocupa de decenii cu cercetarea trecutului secuilor — puțini profesori de istorie, cercetători atît de agili, impulsivi, avusese Universitatea de științe „Franz Joseph” care abia împlinise cincizeci de ani de existență. Nici nu putea să țină un alt fel de discurs politic, decît unul în care spunea că această parte de popor „băștinaș, fusese dintotdeauna parte integrantă a națiunii”. Cotitura obligatorie a discursului său fusese privarea majorității române de continuitatea istorică. Se cuvenea și adaosul unei doze de actualitate din devizele care erau la modă în Ungaria în schimbare, pe timpul guvernării Károlyi. Conform reporterului ziarului *Székely Napló*, Szádeczky făcuse referire la „meritele democratice și culturale însemnate și unitatea compactă a maghiarimii din Ardeal”. Numise călcare în picioare a idealurilor wilsoniene, dacă acest popor ar trebui să fie subordonat regatului român. Discursul profesorului universitar clujean înfățișase cu exactitate în fața auditoriului părerea lui István Bethlen și a politicianilor din tabăra lui. Dar probabil că a avut succes, pentru că marea adunare a decis ca discursul lui Lajos Szádeczky-Kardoss să fie publicat în toate limbile europene și să fie înaintat și Conferinței de pace.⁴¹

Mai luară cuvîntul și László Ravasz, pe vremea aceea doar episcop reformat supleant, doi conducători social-democrați, clujeanul János Szóts și activistul sindical, extrem de activ în acele zile, János Csetri.⁴² La Tîrgu-Mureș este adoptată o hotărîre în cinci puncte, care „consideră că, în conformitate cu principiile wilsoniene, privitor la esența și modalitatea rezolvării problemei naționalităților, care afectează întreg teritoriul țării [...], atitudinea de pînă acum a ministrului naționalităților [Oszkár Jászi] al guvernului popular prezintă toate garanțiile că soluționarea problemei naționale a părților ardelenice se va face cu păstrarea integrității teritoriale a țării”.⁴³

În celelalte puncte cîștigă însă realismul amar, domină luciditatea judecării situației: evenimentele militare ar putea face puterea guvernului de la Budapesta doar una de formă sau chiar nulă în teritoriile de dincolo de Piatra Craiului, și din această cauză marea adunare consideră necesar ca maghiarimea din Ardeal să înființeze, respectiv să extindă, Consiliul Național Maghiar Ardelean, care „în ultimă instanță să apere și să promoveze interesele maghiarimii din Ardeal, rămasă singură”. Dat fiind că există deja un organ de acest fel la Cluj — și cu aceasta s-a realizat voința grupului István Apáthy, maghiarimea din Ardeal are un singur centru politic, Clujul — cel din secuime își definește propriul scop și propria identitate ca reprezentant teritorial al celui dintîi. Mai este și un al cincilea punct, care poate fi socotit ca una dintre iluziile „companiei istorice de jertfă”: „interesele fiind identice cu ale fraților sași din teritoriile Ardealului”, Consiliul Național Maghiar din Cluj „să stabilească imediat contactul în vederea înfăptuirii scopurilor comune”.⁴⁴

Apelul către POPOARELE LUMII cere respectarea drepturilor și principiilor la autodeterminare pentru toate națiunile din Ardeal, deci și pentru maghiari. Se făcea referire că 15% din populația Ungariei nu poate să ceară 35% din teritoriul țării. Românii din Ardeal, conform apelului, constituie o minoritate, în comparație cu populația maghiară și germană din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș. Considerau necesară și accentuarea faptului că cer ocupația trupelor Antantei și nu a celor române.⁴⁵ În ziua de astăzi, referirile de acest gen ar putea doar să-i determine pe cei moderați să dea din cap în semn de dezacord, însă la sfîrșitul lunii noiembrie 1918, în miezul unor relații incredibil de schimbătoare, cînd nici comandantii forțelor Antantei nu erau întru totul de acord unul cu altul, participanții la marea adunare credeau încă mult în posibilitatea de realizare a intereselor, dorințelor lor. La fel cum, peste o

lună, în ultimele clipe, și mulțimea de o sută de mii de clujeni, care se adunase în fața consiliului orașenesc, în Piața Regele Mathias, încerca să-și facă auzită dreptatea, dar degeaba: peste două zile, în seara din ajunul Crăciunului, intră trupele române. Iar frații lor ardeleni, care se găseau în număr destul de mare îi primiră cu urale.

Celălalt universitar clujean, care venise împreună cu Szádeczky la Tîrgu-Mureș, Balázs Bíró, a luat de asemenea cuvîntul la „adunarea națională”. El își îndreaptă privirea mai mult spre viitor, îndemnă la planificarea psihologică a viitorului. Esența cuvintelor sale este de optzeci de ani subiect de analiză privitor la atitudinea pe care maghiarii din Ardeal trebuie să o urmeze sub ocupație, sfătuindu-ne să trăim cu toții cu stăpînire de sine, abnegație și încredere în sine.⁴⁶

Se va constitui și comitetul de inițiativă, care va acționa în vederea extinderii CNM din Ardeal și integrării maghiarimii din Secuime. Nu poate lipsi dintre membrii comitetului nici numele lui dr. Antalffy. Ignác Romsics scrie în biografia lui Bethlen că Antalffy formase secțiunea din Secuime, din Tîrgu-Mureș, a CNM din Ardeal, mai ales din adepții săi, „*ca să apere și să promoveze interesele maghiarilor din teritoriile deja ocupate de români și din cele care, conform tratatului de la Belgrad, urmau să fie ocupate*”.⁴⁷

În același număr al ziarului *Székely Napló*, din care am citat descrierea adunării populare de mai înainte, putem citi și următorul anunț, care calmează mult atmosfera încinsă: „*Cazarea ofițerilor trupelor ocupante. Primarul orașului face apel către toți cei care sînt dispuși să cazeze ofițerii trupelor care vor ocupa orașul, să anunțe grabnic intenția lor în acest sens la primărie*”.⁴⁸

Cu o zi înaintea adunării maghiarilor, miercuri, avocatul dr. Romulus Boilă prevenise telefonic de la Tîrnăveni Comitetului Național Român de la Blaj, că sosirea la Tîrgu-Mureș a trupelor române este de așteptat vineri, 29 noiembrie.⁴⁹ Domnul avocat greșise doar cu cîteva zile. Pînă atunci însă succesiunea rapidă a zilelor aduce numeroase întîmplări printre zidurile istorice ale Tîrgu-Mureșului. Iar evenimentele militare aproape că mătură elita politică ocupată cu redactarea de manifeste. Deciziile de la Alba-Iulia de la întîi decembrie intraseră în vigoare datorită sprijinului necondiționat al trupelor române și ale Antantei, definitivîndu-le pînă la urmă, pentru că fără puterea armelor ar fi rămas probabil documente la fel de nobil concepute ca și punctele redactate la Tîrgu-Mureș. Dacă este cineva care într-adevăr dorește să și facă ceva în acele zile, acea persoană este tocmai Endre Antalffy. Nu degeaba este în fruntea Consiliului Național. Legitimitatea puterii sale a primit-o de la comunitatea orașului, toate privirile se îndreaptă asupra lui. Gripa spaniolă face victime, primarul Ferenc Marthy este bolnav ori pretinde că este bolnav, fostul primar György Bernády probabil nu este acasă, delegatul guvernului, József Halász, în ciuda funcției sale, aruncă vizibil povara lucrurilor asupra lui Antalffy, trimițîndu-l la tratative. Acesta, fiind localnic, vorbește perfect românește, în timp ce el, funcționarul de bancă, ajuns aici din vestul Ungariei, de la Gamás, avea să înceapă să învețe românește doar la bătrînețe, după consumarea acestor evenimente.

Trupele române care înaintau dinspre Tulgheș pătrund deja la 26 noiembrie cu un efectiv de aproximativ 1800 de soldați (trupe de infanterie, cavalerie și artilerie) în Toplița.⁵⁰ Nu schimbă administrația locală, consideră doar că datoria lor imediată de ocupanți este reprimarea „mișcărilor bolșeviste”, vrînd să acționeze doar împotriva persoanelor suspecte. Ziarul de la Tîrgu-Mureș află că „*colonelul [Gherescu] este cazat în castelul Urmánczy. În comună ordinea este desăvîrșită*”. Ofițerii români au declarat că „*nu au primit ordin de continuare a înaintării*”.⁵¹ După Toplița urmează pe 29 Deda și Lunca Bradului⁵², iar la 1 decembrie Reghinul.⁵³ Toate acestea se petrec la o aruncătură de băț de Tîrgu-Mureș, la 30-40 km. Obiectivul imediat al acțiunii rapide a lui Antalffy este evitarea confruntărilor dintre trupele române și autoritățile maghiare, dintre români și maghiari în zona Tîrgu-Mureșului. Trebuiau prevenite toate pretextele posibile, motive reale sau false care ar fi putut duce, sub

orice fel de justificare, la acțiuni mai severe din partea autorităților militare ocupante. Drept e că în oraș nu se află o putere militară maghiară însemnată, soldații regimentului de infanterie 62 fuseseră retrași, și fiind lăsați la vatră, oștenii s-au răspândit prin țară. Ordinea este menținută doar de garda națională română și maghiară precum și de către organele de poliție. Dacă în seara ultimei zile a lui noiembrie ziarul *Székely Napló* putea să anunțe, citind surse sigure ale cotidianului *Est*, că „*armata română, conform armistițiului, poate să înainteze pînă la Tîrgu-Mureș*”⁵⁴, atunci, pe întîi decembrie devenea clar că acestei situații i se potrivește întocmai acea vorbă, că nimic nu este mai învechit pe lumea aceasta ca ziarul de ieri. (Trebuie să vă spunem de altfel că în noaptea din 30 noiembrie spre întîi decembrie, reprezentanții românilor din Tîrgu-Mureș și din împrejurimi s-au deplasat la Alba Iulia pe cheltuiala Căilor Ferate Maghiare de Stat.)⁵⁵ Editorialul jurnalului *Székely Napló* din întîi decembrie spune fără înconjur: „*Probabil, sau e chiar mai mult ca sigur, că în cîteva zile sosesc trupe române și la Tîrgu-Mureș..., pentru că noi nu ne-am asumat faptul de a fi ocupați de ei, nici nu îi vom privi ca pe inamici dacă nu sosesc în acea ipostază... Ne așteptăm din partea celor care vin să asigure cu omenie ordinea și liniștea și cursul firesc al vieții civile pașnice, muncitoare. Restul îl lăsăm liniștiți pe seama viitorului, pentru că este imposibil ca toată lumea să-și găsească dreptatea, numai noi nu.*” Apoi, cu cîteva rînduri mai jos, luarea de poziție a colegiului de redacție purtînd titlul „*Soarta Tîrgu-Mureșului*” se termină astfel: „*Orice acțiune nehibzuită, orice demers nesocotit ne va aduce năpastă și prăpăd, nenumărate nenorociri... Soarta Tîrgu-Mureșului depinde în aceste zile de comportamentul locuitorilor săi.*”⁵⁶ Dar nu numai. În ciuda știrilor alarmante — există și părerea că „*trupele române ocupante se îndreaptă prin regiunile locuite de populație de limbă română mai degrabă spre Cluj, și nu spre Tîrgu-Mureș*”⁵⁷ — Consiliul Național Maghiar decide că va iniția tratative cu comandamentul ardelean al trupelor regale ale lui Ferdinand, care pot apărea din clipă în clipă. Ei consideră că nu celelalte regiuni creează probleme românilor, ci obținerea și păstrarea unui oraș mare, de importanță strategică, care a fost plasat în spatele liniei de demarcație încă de Acordul de la Belgrad.

Eroul nostru, președintele CN, este complet cufundat în problemele vieții publice care nu par a înceta să existe, deși afară viscolește și drumurile sînt rele, alunecoase. Ca membru al biroului central al autorităților locale participă și votează la acea adunare care, avînd în vedere inflația galopantă, alocă o compensare de salariu funcționarilor orașului și acceptă introducerea pe anul 1919 a taxei pe loturile de teren private.⁵⁸

În data de 2 decembrie ziarul scrie că în ziua precedentă „*Dr. Endre Antalffy, președintele CN,... cu ofițerul de poliție József Némethi și căpitanii Kindea și Stefi Pop s-au deplasat cu mașina la Toplița în vederea unor tratative cu comandantul român de acolo.*”⁵⁹ Știrea scurtă echivalează cu recunoașterea situației disperate. După „*tratativele*” duse sau mai bine zis după luarea la cunoștință a condițiilor regimentului VII regal român de infanterie, Antalffy trimite două telegrame în cursul nopții la Tîrgu-Mureș. În prima dă de știre că s-a înțeles cu colonelul Gherescu, comandantul trupelor de avanpost care ocupaseră Reghinul, și că delegația de patru persoane se întoarce însoțită de acesta. „*A doua telegramă anunța că sosesc 100 de ofițeri și 1000 de soldați, reprezentînd trupele ocupante desemnate de Antantă și că garda națională nu trebuie încă dezarmată.*”⁶⁰ Această ultimă decizie, relativ favorabilă, are fără îndoială legătură cu faptul că și Cîndea, comandantul gărzii naționale române, căpitanul fostului regiment 62 infanterie, făcea parte din delegație, precum și cu faptul că județul Mureș-Turda nu fusese teatrul unor altercații mai serioase de natură etnică. Antalffy face o alegere bună cînd decide să fie însoțit de Cîndea în cușca leului — la Toplița, unde era instalat comandamentul regimentului.

Gherescu pornește la drum de la Toplița totuși mai devreme, pentru că a doua zi, la 3 decembrie „*sosește la consiliul orășenesc o telegramă din Reghin în care colonelul Genersiu*

[de fapt: Gherescu], *comandantul brigăzii corpului de armată 13, cere primarului, ca în vederea unor convorbiri, să se deplaseze numaidecât la Reghin, în caz de neprezentare acțiunea va fi apreciată ca gest de nesupunere față de armata română*".⁶¹ Tonul este poruncitor, nu există nici un pretext, pentru că nu a mai rămas altceva decât clarificarea detaliilor tehnice ale intrării trupelor, dat fiind faptul că acordul de principiu dintre Gherescu și Antalfy luase deja ființă. În locul primarului Ferenc Marthy, care anunțase că este bolnav, vice-primarul Imre Nagy, notarul Endre Oroszlány și un membru maghiar și român al gărzii naționale urcă în mașină și ajung doar într-o oră la Reghin. Teoretic. Pentru că pe drum trebuiau să se întâlnească cu avanpostul format din soldați călare, care la ora 11, în cursul amiezii, apăruse deja la Gornești, și pornise spre „capitala secuilor”.⁶² *„La vama de la Sîngeorgiu (de Mureș) avanpostul fusese întâmpinat de garda națională română și maghiară — anunța cele întâmplate la intrarea trupelor române ziarul «Székely Napló» — și fusese îndrumat către cazarmă”* primul grup de soldați români.⁶³

Cu puțin înainte de ora 12 apăruse prima dată dinspre strada Szentgyörgy (astăzi Revoluției) o patrulă de cincisprezece călăreți, conduși de un ofițer, care a alergat pînă la poștă căutîndu-l pe șeful postului. În jurul orei unu, solia a fost urmată de mai multe sute de infanteriști, cu muzică și steag național „și astfel începu ocupația Tîrgu-Mureșului”.⁶⁴ Toate acestea — să notăm — s-au întîmplat la 3 decembrie 1918. Nici vorbă de hotărîrile de la Alba Iulia (împotriva declarării lor unilaterale, CNM a protestat la guvernul maghiar încă la data de 2 decembrie)⁶⁵, de voință populară sau de principiile wilsoniene. Este vorba de oastea al cărui comandament era la Piatra Neamț, și mai este vorba de autorități civile și de două feluri de gărzi naționale pentru asigurarea liniștii. Telegrama, ordine și ultimatumuri deghizate în tratative și intrare festivă.

Editorialul ziarului local ce altceva poate să facă decît să repete gîndurile din ziua precedentă, dorind să le întipărească în memoria cititorilor: trupele regelui Ferdinand „nu sosesc ca inamici, nu avem nici un motiv să-i privăm de respectul cuvenit, pînă cînd nu dovedesc contrariul”. „Trebuie să îndurăm doar cîteva luni cerințele (corect: consecințele?) războiului, ca după aceea soarele minunat al păcii și seninătății să strălucească deasupra capetelor noastre pentru totdeauna.”⁶⁶ Optimismul și promisiunile sînt demne de admirație în clipele cele mai sumbre ale maghiarimii din Ardeal... Între timp, soldații fuseseră cazați în cazărmile părăsite de „honvezi”, iar ofițerii în casele civililor, în schimb comandantul trebuia să se mulțumească doar cu modesta vilă a „prefectului” Nándor Inczédi Joksman. Izvorul de nesecat al informațiilor noastre este cotidianul *Székely Napló*, fiindcă numărul următor al ziarului *Tükör* apare doar la 8 decembrie, dată la care calitatea de noutate a informației dispăruse de mult.

Antalfy și ceilalți sosesc duminică, 1 decembrie, la comandamentul din Toplița, la generalului Moșoiu „în vederea unor discuții preliminare”. „Generalul este trecut de cincizeci, foarte politicos și complezent, un soldat extrem de cult, care îl primise în locuința sa amenajată în castelul Urmánczy cu foarte multă bunăvoință pe președintele CN și a promis din partea trupelor care intraseră în Tîrgu-Mureș garanția totală a siguranței proprietății private și a nevătămării corporale a locuitorilor și a accentuat disciplina remarcabilă a soldaților săi”.⁶⁷ Delegația orașului a primit promisiuni că școlile vor fi scutite de supliciile cazării trupelor, însă articolele, informațiile, corespondența și convorbirile telefonice referitoare la circumstanțele ocupației orașului vor fi puse sub controlul cenzurii militare. (Certitudinea acestui fapt este confirmată, pe lîngă porțiunile albe ale coloanelor ziarului *Tükör*, și de tonul blînd, aproape idilic al cotidianului *Székely Napló*.)

Se pare că în timpul discuțiilor, care de altfel au decurs în limba franceză, deși în salonul castelului Urmánczy stăteau față în față doi ardeleni, și nimeni nu putea avea nici o obiecție privitor la limba română vorbită de Antalfy, pe deasupra mai era prezent și

traducătorul generalului Moșoiu în cursul dialogului, deci în timpul tratativilor inițiativa este de partea generalului, ceea ce nici nu este surprinzător cunoscând raportul forțelor. Dar tonul european de la Toplița, renumită pentru izvoarele sale termale, se transformă în cordialitate, pentru că generalul Moșoiu vroia să afle o părere personală despre relațiile din Tîrgu-Mureș și „*pusese acea întrebare surprinzătoare dacă vechiul său amic, judecătorul Czámpa (Gusztáv) mai este aici [la Tîrgu-Mureș]? Fiind originar din Ardeal, generalul Moșoiu îl cunoaște pe judecătorul Czámpa încă de la Zărnești*”.⁶⁸ După tîrgumureșeni, generalul i-a primit pe reprezentanții direcțiunii Căilor Ferate Maghiare de Stat din Cluj și au discutat despre modalitățile de restabilire și menținere a transportului feroviar. Miza este asigurarea funcționării liniei ferate dintre Secuime și Cluj, respectiv asigurarea livrării cotidienele de la Budapesta cititorilor din Ardeal, care fusese cînd împiedicată sau oprită de autoritățile militare, cînd lăsată fără nici o obiecție să intre în Ardeal.

Deci în timp ce la Toplița s-a decis soarta viitoare a orașului, iar consecințele imediate nu erau atît de aspre, condițiile cooperării fiind clarificate, ocupația reală avuse loc și Tîrgu-Mureșul capitulase. Autoritățile civile puteau să rămînă în funcție, însă cîrma orașului era preluată de soldații din brigada comandată de colonelul Gherescu.

Viceprimarul Imre Nagy a anunțat telefonic consilierii orașului că vor fi primiți luni, la data de 2 decembrie, de către Moșoiu. Le spusese că bunurile aparținînd armatei, respectiv patrimoniul public rămas în oraș vor fi sechestrate de către armata română. A doua zi va sosi cu trenul un număr de 500 de soldați, dar pentru ca primirea lor să fie festivă și solemnă și să corespundă regulilor jocului capitulării, la Dumbrăvioara vor coborî din tren și vor ajunge la Tîrgu-Mureș pe jos, prin postul de vamă de la Sîngeorgiu.

În întîmpinarea lor ieșise pe lîngă un grup de curioși și populația română a orașului, precum și o parte a oficialităților locale, șeful poliției, dr. Varga, și locotenentul-major Popescu, împreună cu ofițerii gărzii naționale române. Și bineînțeles că i-a acompaniat și norocosul judecător tîrgu-mureșean, care îl cunoaștea personal pe Traian Moșoiu — Gustav Țampa sau Czámpa.⁶⁹ În realitate, în ziua a treia a lunii decembrie, marți după masa la ora 3: „*intrase prin strada Szentgyörgy în oraș un detașament de 150 de mitraliori care se îndrepta spre cetate*”.⁷⁰ Deși nu am găsit nicăieri nici o aluzie, ferestrele erau pline de oameni curioși, pentru că civilii dezorientați și înspăimîntați de perspective puteau să asiste la un spectacol ieșit din comun. În întîmpinarea românilor ieșise de asemenea comandantul gărzii naționale maghiare, maiorul Gábor Bückel, la capătul nord-estic al orașului. Comandantul plutonului a ordonat ca magazinele să se închidă după masa la 5, iar cafenelele și restaurantele seara la 8. În seara aceea alcoolicii cei mai înrăiți băteau degeaba la ușile cîrciumilor, localurilor și birturilor rău famate. În afară de membrii gărzii naționale, toți ceilalți aveau obligația să predea armele. Aceste măsuri, ne liniștește ziarul, sînt valabile doar pentru ziua de 3 decembrie, a doua zi comandamentul orașului va dispune intrarea în vigoare a regulilor efective de ordine.⁷¹ Noaptea trece fără evenimente notabile. Populația nu voia să-i irite pe noii stăpîni ai orașului. Un oraș speriat, intimidat, se afla la picioarele lor. La 4 decembrie, Gherescu s-a întîlnit la primărie cu persoanele importante din Tîrgu-Mureș, cu reprezentanții autorităților și cu cei ai Consiliului Național. Imre Nagy, viceprimarul, precum și comandanții gărzilor naționale raportează situația. În această zi, ocupanții primesc și întăriri de trupe, formațiunile nou venite defilează prin strada Sándor János [azi strada Gheorghe Doja] de la gara mare pînă la cetate. În acest răstimp, drapelul român și maghiar flutură pașnic unul lîngă celălalt pe clădirea prefecturii, la colțul străzilor Kazinczy [azi Kogălniceanu] și Gecse.⁷²

Totuși despre ce discutaseră oare demnitarii, soldații și civilii acolo la consiliul orașului?

Se încheiase un acord deplin, scrie cotidianul cenzurat *Székely Napló*, armata nu dorește să se implice în treburile administrative ale orașului, dar colonelul Gherescu a declarat

că „*nu va tolera nici un fel de bolșevism*”. Luase măsuri referitoare la orarul instituțiilor publice, și obținuse promisiunea primarului că orașul va satisface nevoile de aprovizionare ale armatei, deci fuseseră aduse pe masa discuțiilor doar treburi plictisitoare, ne semnificative. Cordialitățile nu puteau fi lăsate de o parte nici de această dată, presa poruncită la pas era nevoită să roadă acest ciolan: „*Mulțumind aprecierilor primarului, colonelul Gherescu i-a răspuns că ei veniseră cu sentimente de prietenie, și doresc să trăiască aici în așa fel, încât, dacă după tratatul de pace va trebui să părăsească orașul, să se poată despărți cu o strângere de mână prietenească...*”⁷³

Tot în această zi sosește la Tîrgu-Mureș și o delegație de la Cluj. Români și maghiari o pornesc la drum, străbătînd distanța de aproape o sută de mile cu mașinile, pe un drum rău, impracticabil. Pe lîngă steagul maghiar și român, din motive de securitate, mai este și un steag alb care flutură pe mașină. Deși din considerente diferite, toți vor să știe ce-i așteaptă, dacă trupele române trec linia de demarcație. Se nutresc din ce în ce mai mici speranțe legate de respectarea tratatului de la Belgrad, comandamentul armatei române declarînd pe tot parcursul evenimentelor că acordul din septembrie dintre Antantă și guvernul Károlyi luase ființă fără ca ei să fie prezenți sau să fi fost întrebați. Jenő Kertész, care raportează cele întîmplate, povestește că „*la Tîrgu-Mureș am ajuns în fața comandantului brigăzii, colonelul Gherescu. Delegația pînă atunci însă se împuținase la două persoane [inițial porniseră cinci], pentru că cei doi domni români nu considerau că este necesar să se informeze în prezența noastră*”⁷⁴. Colonelul român a fost surprins că nu primarul fusese trimis să ofere capitularea orașului. A mai adăugat că în privința trecerii liniei de demarcație comandamentul armatei regale apelase la francezi, pentru că „*acest lucru este necesar pentru siguranța vieții românilor din Ardeal*”. Dintre pretextele care motivau această măsură erau amintite atrocitățile de la Beliș, de pe moșia Urmánczy, tocmai cercetate de o comisie mixtă maghiaro-română. Răspuns încă n-au primit din partea Antantei, susținea fără să clipească din ochi. Vor obliga autoritățile la depunerea unui jurămînt de loialitate, iar toate forțele, altele decît cele românești, vor fi dezarmate. „*Degeaba încercam să vorbim despre armistițiu sau despre condițiile armistițiului, colonelul ne spunea că el este soldat și are ordine de executat.*”⁷⁵

Eșecul tratativelor fusese semnalat telefonic și lui Jenő Janovics, vice-președintele CNM din Cluj. Jenő Kertész, care ținea legătura din partea CNM cu consiliile naționale române, fiind un social-democrat convins, credea încă în cuvîntul dat, dar probabil că iluziile sale s-au împuținat semnificativ după întîlnirea de la Tîrgu-Mureș. Consideră necesar să noteze: „*Atunci am văzut pentru prima oară trupe regulate române, care se plimbau țanțoș în opinci prin piața centrală*”.⁷⁶

Kertész și György Ruz fuseseră asigurați verbal că ministerul forțelor armate maghiare poate recruta de pe teritoriul Ardealului cinci contingente (maghiare) în vederea completării diviziei secuiești de la Cluj, dar după cîteva zile autoritățile militare române fie că distrugeau arhivele militare maghiare de completare a armatei, fie pur și simplu interziceau călătoriile pentru bărbații cuprinși între 18 și 35 de ani.⁷⁷

Ca urmare a acestor evenimente, precum și datorită știrilor alarmante care veneau de la Budapesta, și de teama posibilității înrăutățirii stării de război, în fruntea Clujului va fi numit un nou comandant, colonelul Károly Kratochwill, iar în data de 7 decembrie ministrul de interne a înființat Comisariatul Guvernului pentru Ungaria de Est, în frunte cu profesorul dr. István Apáthy (9 decembrie). Putere deplină nu-i dăduse însă lui Apáthy, despre care oricum se spunea că era întruchiparea postavului roșu în ochii românilor ardeleni.⁷⁸

Dacă însă ne întoarcem în orașul, despre a cărui schimbare la culoare ne vom strădui să vă informăm printr-o panoramă, atunci trebuie să ne oprim la data de 5 decembrie 1918, dat fiind faptul că știrea cea mai importantă a zilei este sosirea la Tîrgu-Mureș a generalului Traian Moșoiu. În dimineața acelei zile, la ora 12, generalul român Moșoiu sosise de la

Reghin, fiind întâmpinat în gara mică, din partea orașului, de către viceprimarul Imre Nagy și de consilierii László Soós și Albert Csiszér... Din partea CN Maghiar a fost prezent președintele Endre Antalffy, iar din partea CN Român s-a prezentat preotul Russu. În numele locuitorilor orașului generalul a fost salutat de către judecătorul Gusztáv Czámpa, iar apoi de către preotul Russu în numele consiliului român.⁷⁹ Generalul a fost cazat la vila prefectului și în numele statului major a invitat consilierii orașului și subprefectul județului să participe la un dîneu amical la restaurantul Méder, aflat la începutul străzii Szentgyörgy.⁸⁰ Și pentru ca nu cumva atmosfera cordială să ne înalțe în al nouălea cer, așa cum ne-am obișnuit deja, autoritățile militare, ca să clarifice situația — avînd sau nu motive întemeiate — pînă la 20 decembrie emit mai multe sentințe marțiale, de internare sau arestare.⁸¹ Activitatea Consiliului Național Maghiar s-a restrîns treptat de la începutul lunii decembrie în privința eficienței administrării vieții publice.⁸² Nu-i de mirare că reușea să-și îndeplinească atribuțiile doar cu prețul unor mari greutăți fiind complet la cheremul raporturilor de forțe schimbate. Cu toate acestea, reușește să mențină, mai mult sau mai puțin, legătura cu guvernul de la Budapesta, atunci cînd telefoanele și telegraful sînt puse în funcțiune de către mînuitorii lor în uniforme.

Citim în numărul din 19 decembrie al cotidianului *Székely Napló* că președintele Consiliului Național Maghiar, dr. Endre Antalffy a fost trimis cu o însărcinare importantă la Cluj de către comandamentul militar român.⁸³ De altfel, numele lui Antalffy fusese pomenit și la Budapesta în acele zile de la mijlocul lui decembrie, cînd guvernul discuta numirea cuiva în postul rămas vacant în fruntea prefecturii județului Mureș-Turda.⁸⁴ Nu, nu este vorba de nici o greșeală. Deși stăpînul în Tîrgu-Mureș și în județ este deja armata română și cu toate că la Alba-Iulia se proclamase unirea/unificarea Ardealului cu România, guvernul Károlyi privea prezența trupelor române în Ungaria de Est ca o ocupație temporară, ce însoțește consecințele neplăcute ale unui război pierdut. Era convins că forțele armate precedente vor fi înlocuite cu trupele Antantei și că soarta celor 26 de județe se va decide definitiv la Conferința de pace.

Orașul devine sediul comandamentului diviziei române, aici sosește după zece decembrie generalul Neculcea. „Comandamentul a fost instalat în Gimnaziul de Fete”⁸⁵, deși Consiliului Național i se promisese, să ne amintim, că școlile orașului vor fi scutite să suporte starea de război. Acest lucru n-a fost însă posibil și din cauză că în clădirea Școlii Normale funcționa tocmai un spital de răniți. (Această clădire este aceeași în care va funcționa ulterior Liceul Papiu Ilarian, acolo, unde cu un deceniu mai tîrziu, tatăl autorului acestor rînduri va învăța limba franceză cu dr. Endre Antalffy). Dar acum, dintr-odată, trebuie să mărim scara la care povestim întâmplările, pentru că misiunea lui Endre Antalffy poate fi înțeleasă mai clar doar în contextul politicii mari.

Generalul H. M. Berthelot, conform ordinului dat de prim-ministrul francez G. Clemenceau în data de 21 noiembrie, trebuia să pregătească și să elaboreze intervenția Antantei în sudul Rusiei. Teritoriul operațiunilor militare trebuia să se întindă pînă în dreptul Kievului. Însă una dintre condițiile de bază ale operațiunilor militare împotriva rușilor era asigurarea teritoriilor românești din spatele frontului, lucru conceput de generalul Berthelot doar prin satisfacerea pretențiilor teritoriale — în conformitate cu înțelegerile preliminare cu Antanta — ale Bucureștiului (Iașiului). Astfel, devine clar de ce comandantul general Franchet d'Esperey dăduse permisiunea trupelor române de a trece linia de demarcație încă la data de 17 noiembrie și de ce generalul Berthelot a și ordonat executarea trecerii la data de 12 decembrie, fără să discute cu comandamentul general. I-a informat pe superiorii săi de la Paris despre această acțiune, transmițînd însă informația doar în ziua în care avansarea trupelor române începuse deja, adică la 15 decembrie. A anunțat că emisese o împuternicire pentru ocuparea orașelor Cluj, Dej, Carei, Satu-Mare, Oradea și Arad.

În spatele acțiunii generalului Neculcea stau neconcordanțele apărute în activitatea comandamentului francez al Antantei, mai exact încercările de eliminare a acestora. Ordinul de trecere al lui Berthelot, permisiunea și mărinimia lui se găsește față în față cu contraordinul dat de locotenent-colonelul Vix. (Acesta din urmă negocia, ținea legătura cu guvernul Károlyi.) Berthelot probabil îi sugerase lui Neculcea ca și comandamentul trupelor române să ceară de la guvernul maghiar evacuarea Clujului, predarea orașului. Vix se împotrivesc și târăgănarea mai durează o săptămână, pînă la 22 decembrie, pentru că Vix somează comandamentul român să nu împiedice organizarea marii adunări de la Cluj, anunțată pe 22 decembrie, căreia organizatorii i-au imprimat un caracter „anti-Alba-Iulia”. Parisul nu și-a dat acordul la acțiunea lui Berthelot, însă generalul francez reținuse atîta timp decizia lui Clemenceau, pînă ce trupele regelui Ferdinand trecuseră și de Cluj.⁸⁶

Misiunea din 18 decembrie a lui Antalffy este dată publicității de ziarul țîrgumureșean cu patru zile mai tîrziu: la cererea generalului Neculcea, dr. Endre Antalffy, președintele Consiliului Național Maghiar orășenesc, s-a deplasat miercuri [18 decembrie] la Cluj ca să comunice cu comisariatul general de acolo [dr. István Apáthy, 1863-1922] și cu comandamentul militar [colonelul Károly Kratochwill] că Antanta a împuternicit trupele române să treacă linia de demarcație și să și ocupe Clujul. Din aceste motive, generalul l-a rugat pe Antalffy să transmită mesajul să nu fie împiedicată intrarea trupelor române în Cluj, pentru că în caz contrar, el ar fi nevoit să tragă asupra orașului și să intre în oraș cu mari forțe.⁸⁷ În memoriile sale nepublicate, eroul nostru afirmă: „*chiar în primele zile [adică după intrarea trupelor române] generalul Neculcea] l-a chemat pe autorul acestor rînduri în fața lui și i-a comunicat următoarele: Dat fiind faptul că are informații potrivit cărora Divizia Secuiască, care staționează în Cluj intenționează să împiedice cu arme ocuparea pașnică a Clujului de către armata română, președintele Consiliului Național din Tîrgu-Mureș [adică el, Antalffy, care vorbește despre sine modest, la persoana a treia, respectînd regula oratio obliqua] trebuie să călătorească la Cluj și să-l convingă pe István Apáthy, președintele Consiliului Național de acolo, să renunțe la planul opunerii cu arme... Autorul acestor rînduri, adaugă cu capul plecat, și-a luat doar angajamentul să transmită mesajul”.*⁸⁸

Pînă cînd însă omul lui Neculcea a ajuns la Cluj, comandamentul maghiar primise deja ordinul ministrului de interne Bartha de încetare a rezistenței, și colonelul Kratochwill atenționase batalioanele secuiești, garda națională maghiară și studenții înarmați să evite vărsarea inutilă de sînge, iar în adunările publice se anunța că populația orașului Cluj se va preda în condiții pașnice. Ministerul maghiar al forțelor armate îl trimite pe secretarul de stat László Fényes în Ardeal în vederea comunicării deciziei de cedare a guvernului maghiar. În timp ce la Războieni reușise cu prețul unor mari greutăți să-i convingă pe soldații secuiei să cedeze podul de pe Mureș, la Ocna Mureș chiar el este arestat de trupele române, astfel că nu mai poate ajunge la Sibiu, unde ar fi dorit să ducă tratative în numele guvernului său cu conducătorii naționali români, respectiv cu Consiliul Dirigent.⁸⁹ La aflarea știrilor aduse de Antalffy, Consiliul Național clujean, continuă ziarul, imediat s-a reîntrunit în plen, luînd o decizie împotriva rezistenței armate, care, chiar dacă promitea succes militar, ar fi avut consecințe nefaste.⁹⁰ Prin cercetările sale, Ernő Raffay a reușit să descopere că generalul Neculcea trimisese vorbă prin Antalffy: orașul nu poate evita ocupația, de aceea Apáthy și ceilalți să dispună retragerea trupelor germane și maghiare, precum și a gărzii naționale, pentru că este suficientă existența gărzii naționale române, respectiv a Senatului Militar Român, care funcționa în oraș și care avea ca atribuție organizarea și coordonarea activității gărzilor naționale. „*În seara aceea [adică în 18 decembrie] se reunește consiliul național maghiar și secuiesc, și redactează răspunsul*” pentru generalul de la Tîrgu-Mureș. „*Conform acestuia, acceptă ocupația, însă retragerea forțelor maghiare este de competența ministrului forțelor armate. Clujul fiind oraș maghiar, cer ca ordinea să fie menținută de garda națională*

maghiară. Răspunsul a fost dus de Antalffy în noaptea zilei de 18, în compania unui delegat clujean, avînd misiunea de a-i cere generalului român cruțarea tezaurului de artă al orașului.”⁹¹ După întoarcerea sa, Antalffy a raportat despre rezultatul favorabil al misiunii sale, iar generalul i-a mulțumit pentru osteneală.⁹²

Asumînd răspunderea misiunii delicate, la urma urmei Antalffy prelungise existența CNM la Tîrgu-Mureș. Antalffy fiind un conducător pe a cărui colaborare se putea pune bază și care reprezenta demn interesele orașului, s-a ajuns ca CNM să fie dizolvat doar anul următor, în jurul zilei de 20 ianuarie.⁹³

Atunci, în Ajunul Crăciunului se termină misiunea istorică a lui Endre Antalffy. Sau mai bine zis, primul său rol istoric asumat, pentru că la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, istoria va apela încă odată la el, în 1944-45 el fiind prefectul județului Mureș-Turda. Dar aceasta este o altă poveste, cum s-ar spune în *O mie și una de nopți*.

NOTE

1. **Romániai Magyar Irodalmi Lexikon**. Sub redacția: Edgár Balogh. București, Ed. Kriterion, 1981, vol. I., p. 67-68; Gulyás Pál: **Magyar írók élete és munkái**. Budapest, 1939, vol. I., col. 660-661. În românește de V. Nițu: *Endre Antalffy* în: **Profiluri mureșene. Tîrgu-Mureș**, 1971, p. 269-271.

2. **Erdélyi Lexikon**. Redactor: dr. Kálmán Osváth. Oradea-Nagyvárad, 1928, p. 11. Antalffy a redactat vedetele referitoare la literatura română din acest lexicon.

3. vezi nota nr. 1.

4. **A marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság levelesládája**. Redactat: Ildikó Marosi, București, Ed. Kriterion, 1973, p. 317, 27.

5. idem p. 28.

6. idem p. 28, 327, 372.

7. **Tükör**. 27 noiembrie 1918, nr. 51, Molter Károly: *Dr. Antalffy Endréről*

7a. Revoluția burghezo-democratică maghiară începută în octombrie 1918. Soldații purtau crizanteme pe bonetă.

8. **Tükör**. 27 octombrie 1918, nr. 43.

9. **Székely Napló**, 29 octombrie 1918, nr. 167.

10. *Molter Károly: Antalffy Endre első megünneplése* în: **Igaz Szó**, anul V, 1957, p. 298.

11. Citat de Fuchs Simon, **Munkásmozgalom a Marosvölgyében**. București, Ed. Politică, 1975, p. 127-128.

12. Fuchs, idem, p. 128. Și Sándor Turnowszky își amintește de întîmplarea scandaluoasă a adunării. El spune că în Palat mai întîi vorbise conducătorul social-democraților, János Csetri, apoi în numele partidului radical se adresase mulțimii chiar el. Din partea partidului lui Károlyi vorbise redactorul Elek Kovács. După acestea urma cuvîntarea lui Hofbauer, care ar fi ținut o prelegere despre revoluție dacă intervenția lui Antalffy nu l-ar fi redus la tăcere pe primarul pensionar. După părerea lui Antalffy, conducătorii revoluției pot veni doar din rîndul oamenilor cinstiți, nepătați, iar despre domnul Hofbauer nu aceasta este opinia locuitorilor orașului. Galeria primise cu aclamații puternice rectificările lui Antalffy, mai ales studenții organizaseră o manifestare frumoasă de simpatie în sprijinul domnului profesor. Deși era să fie dat afară din sală, publicului i-a plăcut acțiunea curajoasă, și l-au chemat pe podium să-și continue de acolo gîndurile înțelepte. Citat de Pál-Antal Sándor: Consiliul Național Maghiar din Tîrgu-Mureș și atitudinea sa față de Unirea Transilvaniei cu România în: *Marisia IX*, 1979, p. 385.

13. **Székely Napló**. 16 noiembrie 1918, nr. 176.; Pál-Antal, op. cit., p. 392.

14. Pál-Antal, op. cit., p. 389.

15. Pál-Antal, op. cit. p. 391. Garda era formată inițial din 400 de membrii.

15a. **Székely Napló**, 9 noiembrie 1918, nr. 172.

16. Romsics Ignác, **Bethlen István. Politikai életrajz**. Budapest, Magyarországi Kutató Intézet, 1991, p. 71, 75. Ziarul **Székely Napló** scrie (în numărul din 12 noiembrie 1918), că István Bethlen este chemat de guvern la Budapesta, Károlyi ar fi vrut să le trimită mesaj telefonic prin Consiliul Național din Cluj și Tîrgu-Mureș, însă n-a putut să ia legătura decît cu Apáthy la Cluj, și li se va pune la dispoziție un tren special. „*Probabil că invitația a fost adresată lui István Bethlen cu scopul unor convorbiri referitoare la Ardeal, însă circumstanțele actuale familiale și personale îl împiedică să călătorească.*”

17. **Székely Napló**. 14 noiembrie 1918, nr. 175.

18. idem; Pe baza datelor din arhivele ministerului forțelor armate de la Budapesta Raffay apreciază că evenimentul s-ar fi produs la 12 noiembrie, cînd o formațiune de 35 de oameni trecuse granița și îndată l-a

alungat pe primarul satului Corbu, de religie mozaică. Raffay Ernő, **Erdély 1918-1919-ben**. Tanulmányok. Szeged, Ed. JATE, [1990]., p. 133, 330 (nota nr. 16), p. 134.

19. Unc, Gh.-Deac, A., **1918. Gărzile Naționale Române din Transilvania**, București, Editura Militară, 1979, p. 65.

20. Popa, Traian, Monografia orașului Tîrgu-Mureș, Tg. Mureș, 1932, p. 198; **1918 la români. Documentele unirii**, București, Editura științifică și Enciclopedică, 1989, vol. VII, p. 442. Scrisoarea de acreditare a căpitanului Nicolae Cîndea fusese întocmită deja la 11 noiembrie 1918 de către Consiliul Național Român al județului Mureș-Turda, de președintele dr. Augustin Chețiu și secretarul dr. Ioan Harsia, „comisarul militar”. idem, p. 267.

21. ibidem. Avocatul Ioan Harșia raportează de la Reghin Consiliului Național Român Central din Transilvania cu sediul la Arad, că recent avuseră loc și în județ adunările românilor. Sediul Consiliului Național Român din județul Mureș-Turda este la Reghin, pentru că la Tîrgu-Mureș „*abia dispunem de doi-trei intelectuali în prezent*”. v. 1918 la români, vol. VII., p. 442.

22. Raffay, idem, Budapesta, Ed. Magvető, 1987, p. 148.

23. Romsics, op. cit., p. 73.; Pál-Antal, op. cit., notele nr. 304 și 45.

24. **Székely Napló**, 12 noiembrie 1918, nr. 174. Romsics, op. cit., p. 72.

25. Raffay, ibidem.

26. Pál-Antal, op. cit., p. 391.

27. Romsics, op. cit., p. 72.; Pál-Antal, op. cit., p. 391.

28. Pál-Antal, ibidem.

29. Kertész Jenő, *A tíz év előtti Erdély napjai* în **Korunk**, anul IV, 1929, nr. 2., p. 92-93.

30. **Székely Napló**, 20 noiembrie 1918, nr. 179.

31. ibidem.

32. **Tükör**, 19 noiembrie 1918, nr. 52, ediție specială.

33. Romsics, op. cit., p. 72.

34. idem, p. 74.

35. **Székely Napló**, 23 noiembrie 1918, nr. 180; **Tükör**, 24 noiembrie 1918, nr. 54.

36. **Székely Napló**, ibidem.

37. Ziarul **Székely Napló** publică în numărul său din 23 noiembrie 1918, nr. 180, textul telegramei trimise de Jászi procurorului general Sándor Bodó, președintele Consiliului Secui-Maghiar. Printre altele O. J. scrie, că „datorită unor treburi ce nu suferă amânare nu pot onora” invitația. În opinia lui Ignác Romsics ideea proclamării republicii secuie nu-i era străină nici lui Jászi. Romsics, op. cit., p. 73.

38. **Tükör**, 1 decembrie 1918, nr. 55.

39. Raffay, op. cit., Ediția II. Szeged, JATE, (1990), p. 149 și p. 339, nota nr. 56.

40. **Székely Napló**, 30 noiembrie 1918, nr. 184.

41. ibidem.

42. ibidem.

43. ibidem.

44. ibidem.

45. Romsics, op. cit., p. 74.

46. **Székely Napló**, ibidem.

47. Romsics, op. cit., p. 72; Printre membri îi găsim și pe Sándor Bodó, procurorul Tablei Regale, care inițial trebuia să fie numit în fruntea Consiliului Secui Maghiar, social-democratul János Csetri, profesorul Gábor Szígyártó și delegatul guvernului la Tîrgu-Mureș, proaspătul numit József Halász. Celelalte nume însă nu spun prea multe astăzi cercetătorului istoriei politice: Ignác Köllő, Aladár Balla, dr. László Szoboszlai, Miklós Patrubány, József Szenner, László Kovács, József Abos, Kálmán Török, Vilmos Wégner, Samu Kövesdi, Márton Hoffmann, redactorul Elek Kovács, notarul orașului Tîrgu-Mureș Endre Oroszlány. **Székely Napló**, ibidem.

48. ibidem.

49. **Consiliul Național din Blaj (1918-1919)**, Cluj, Ed. Dacia, 1980, vol. II., p. 143. La 26 noiembrie 1918, marți, în cursul amiezii, românii din Tîrgu-Mureș și din satele din apropiere votaseră deja pe circumscripții (circumscripția I și II din Tîrgu-Mureș, circumscripția din Acățari și Miercurea Nirajului precum și Asociația Învățătorilor greco-catolici din județ), alegîndu-și delegații la marea adunare națională de la Alba-Iulia. vezi 1918 la români. Documentele unirii. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, vol. IX., p. 9-10, 13-14, 17-19; vol. X, p. 69-70.

50. **Székely Napló**, 30 noiembrie 1918, nr. 184. Guvernul Károlyi vroia să obțină ca: dacă ocupația Ardealului și a Părților (Partium) oricum se va produce, atunci în marile orașe, printre care la Cluj, Tîrgu-Mureș, Arad, Alba-Iulia, Satu-Mare, Oradea și în alte cinci localități, să intre trupele Antantei și să exercite ele controlul. Colonelul francez Vix a transmis superiorilor săi cererea maghiarilor, dar la 5 decembrie, după cum era de așteptat, Budapesta a primit un răspuns negativ. Raffay, op. cit., p. 150.

51. **Székely Napló**, nr. citat.

52. idem: „*Avanposturi române la Deda și la Lunca Bradului. Se relatează din Reghin: patrulă române de soldați călare, respectiv avanposturi au intrat ieri după amiază în comunele Deda și Lunca Bradului.*”

53. idem, 1 decembrie 1918, nr. 185.

54. idem, 30 noiembrie 1918, nr. 184.

55. Unc-Deac, op. cit., p. 176.

56. **Székely Napló**, 1 decembrie 1918, nr. 185.

57. ibidem.

58. ibidem. Consiliul este dominat de reprezentanții stângii, de exemplu redactorul șef al ziarului Tükör, Zoltán Morvay, muncitorul feroviar, Mátyás Ehrenberger, avocatul dr. Róbert Farkas, cumnatul delegatului guvernului din oraș József Halász, Gábor Szígyártó etc.

59. ibidem, 3 decembrie 1918, nr. 186.

60. ibidem.

61. ibidem.

62. ibidem. „*Sîmbătă seara [30 noiembrie] se răspîndise deja știrea, că în satele vecine au apărut patrulă române de soldați călare. Duminică dimineața [1 decembrie] s-a anunțat și oficial, că la Gornești sînt 15, la Ernei sînt 5 soldați călare și că au sosit și la Dumbrăvioara. Ordinea nu fusese tulburată nicăieri, soldații români ceruseră de la populație pîine și alimente, dar s-au comportat ireproșabil.*” vezi nota nr. 69. Tot la întîi decembrie lua ființă la Cluj Divizia Secuiască, avînd ca scop primordial apărarea teritoriilor „fidele guvernului maghiar” din spatele liniei de demarcație, adică a regiunilor dintre Someș și Mureș. v. Erdélyi magyar évkönyv 1918-1929. Redactat de: dr. István Sulyok și dr. László Fritz. Anul I, Cluj, 1930, p. 236.

63. **Székely Napló**, ibidem.

64. ibidem.

65. Raffay, op. cit., p. 165.

66. **Székely Napló**, ibidem.

67. idem, 5 decembrie 1918, nr. 187.

68. ibidem.

69. idem, nr. 186. Conform datelor din arhive, populația din Gornești a fost împărțită în ceea ce privește întîmpinarea trupelor. Unii îi primiseră cu apă și alimente. Evident, ei sînt români, de simțire românească. Erau însă și țărani maghiari, care îi mustrau pe soldații în trecere, chiar mai mult decît atît, pe unul îl loviseră cu o piatră în așa fel încît își pierduse cunoștința și căzuse în șanț; vezi Ioan Silviu Nistor, **Contribuții mureșene la Marea Unire din 1918**, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1918, p. 135. Trebuie să notăm faptul că în materialul de specialitate parcurs de noi, autorii români se ocupă foarte puțin cu treburile, sentimentele, situația politică și socială a maghiarilor din Ardeal și Părți, tocmai cu acea sferă politică maghiară de care aceștia se rup definitiv în zilele acestea. Nu prea sînt capabili să facă diferența sau neglijează voit diferențele esențiale dintre obiectivele, orientarea ideologică și intențiile guvernelor Tisza pe o parte și Károlyi pe de altă parte. Subiectivitatea istoriografiei românești nu s-a atenuat nici după schimbările de după 1989.

70. **Székely Napló**, 5 decembrie 1918, nr. 187.

71. id. Evenimentele din urmă cu treisprezece ani sînt povestite și de Imre Mikes. Autenticitatea informațiilor sale este însă destul de îndoielnică datorită timpului scurs, inexactităților numelor și a datelor: de ex. după părerea lui ocuparea orașului a avut loc deja la 25 noiembrie. „*La miezul zilei sosește dinspre Reghin cu trenul o forță armată română mai însemnată. Ei sînt întîmpinați în numele Consiliului Național de dr. Endre Antalffy, care cere trupelor ocupante să dea în scris intangibilitatea administrației maghiare. Deși această cerere se bazează pe acordul de armistițiu [tratatul de la Belgrad din 13 noiembrie], comandamentul român nu este dispus să dea în scris nimic.*” Mikes Imre, **Erdély útja Nagymagyarországtól Nagyromániáig**, Brassó, Imprimeria Brassói Lapok, 1931, vol. II., p. 44-45.

72. **Székely Napló**, 5 decembrie 1918, nr. 187.

73. ibidem.

74. Kertész, op. cit., p. 94-95.

75. ibidem

76. ibidem

77. Raffay, op. cit., p. 246.

78. **Erdélyi Magyar Évkönyv...**, p. 236.

79. **Székely Napló**, 5 decembrie 1918, nr. 187.

80. ibidem. Fanfara armatei a cîntat o săptămînă într-una în piața Centrală sau Széchenyi, iar soldații și populația dansau Hora Unirii, susține Ioan Silviu Nistor, fără să precizeze mai îndeaproape care este sursa acestei informații interesante. Nistor, op. cit., p. 135.

81. Raffay, op. cit., p. 361, nota nr. 58.

82. Pál-Antal, op. cit., p. 389.

83. **Székely Napló**, 19 decembrie 1918, nr. 193.

84. idem, 21 decembrie 1918, nr. 194. „Ministrul Jászi îi ceruse recent lui dr. Antalffy să accepte postul de prefect al județului, care însă a refuzat oferta.”

85. Ormos Mária, **Padovától Trianonig 1918-1920**, Ediția II, Budapest, Ed. Kossuth, 1984, p. 113-117.

86. ibidem.

87. ibidem.

88. Citat de Fuchs Simon, **Munkásmozgalom a Marosvölgyében...**, p. 129-130.

89. **Székely Napló**, 21 decembrie 1918, nr. 194. După corespondentul ziarului L. Fényes s-ar fi îndreptat spre Tîrgu-Mureș și nu spre Sibiu, informația fiind însă o greșeală tipografică.; Raffay, op. cit., p. 178.

90. Székely Napló, ibidem. Mikes scrie același lucru în eseul său politic citat mai sus, pretinzînd și următoarele: „Dat fiind faptul că în conformitate cu punctul opt al armistițiului vrajba a luat sfîrșit — trimitea Apáthy răspunsul — Clujul nu va opune rezistență. Dar cererea de evacuare militară nu este justificată. Generalul Neculcea să se mai gîndească.” Mikes, op. cit., vol. II., p. 49. Pînă atunci însă trupele germane ale generalului Mackensen trecuseră deja de Cluj. (v. Székely Napló, 21 decembrie 1918, nr. 195.)

91. Raffay, op. cit., p. 178-179.

92. **Székely Napló**, ibidem.

93. idem, 22 decembrie 1918, nr. 195.; Pál-Antal, op. cit., p. 389.

Traducere de Tibor Szász

*

*SPIELMANN-SEBESTYÉN Mihály (n.1947) — bibliotecar principal la biblioteca Teleki-Bolyai (Tîrgu-Mureș), lector universitar al Academiei de Artă Teatrală (Tîrgu-Mureș) și Universității Babeș Bolyai (Cluj). A publicat peste 250 de studii despre istoria Transilvaniei din secolele XV-XVIII, a îngrijit volumul **Bethlen Gábor Levelek** (Scrisorile lui Gabriel Bethlen), *Kriterion* 1981, și **Izvoare și mărturii referitoare la Evreii din România** (vol. II/1 și II/2, Ed. Hasefer, 1988, respectiv 1990). Autor al volumelor **Erdélyi fejedelmek** (Principii Transilvaniei) (biografii), Ed. Mentor, Tîrgu-Mureș, 1993 și 1994 (reeditare) și **Múlt és múlt** (Trecut și trecut), Ed. Impress, Tîrgu-Mureș, 1995.*